

wisseling onder van figuren als L.W. Bilderdijk, V. Koningsberger, H. van Zuylen van Nijvelt. Dat mag - mits de betrokkenen zelf daartegen geen bezwaren hadden. Dan rijst echter de vraag of briefschrijver Scholte zelf niet eveneens tot het Réveil behoord heeft! Evenals mr. M.C. van Hall, wiens briefwisseling in een vorig deel werd ondergebracht. Hij ontbreekt nu, hij hoort immers bij de opponenten.

De zoon van Willem Bilderdijk wordt toegelaten. Maar moet dan het judicium ondergaan (blz. 26, noot 17) dat hij te weinig rekening houdt met de Dordtse Leerregels. Gewaardeerd wordt dat B.Jr. in zijn geciteerde brief 'heeft willen waarschuwen tegen remonstrantisme en methodisme' ...!

Met enkele détailcorrecties zal de auteur gediend zijn. Het artikel van prof. Gäbler over het Réveil in Genève (17) is intussen gepubliceerd in *NTT* januari 1984 en *Zwingliana*, Band XVI/2/1983. Het Réveilarchief bevat niet 'enige honderden' (blz. 32), maar enkele duizenden brieven gericht aan Willem de Clercq. Alleen al van Da Costa zijn er 1589 aanwezig. Als Da Costa over de waarheid van de Schrift schrijft (blz. 45) onder de toevoeging 'quod absit' betekent dit: 'wat ook moge ontbreken' aan haar wetenschappelijke onfeilbaarheid. Het behoorde tot de overtuiging van Da Costa dat de Schrift goddelijke maar ook menselijke aspecten heeft, evenals dit het geval was met het vleesgeworden Woord zelf.

P.L. Schram

Handelingen en Verslagen van de Algemene Synoden van de Christelijk Afgescheidene Gereformeerde Kerk (1836-1869), met stukken betreffende de synode van 1843, bijlagen en registers. Den Hertog B.V., Houten/Utrecht 1984, 1260 blz. Ill., f 80,-.

De 'werkgroep bronnenuitgaven' van de actieve gereformeerde 'Commissie Herdenkingen 1834-1886-1892' heeft, nadat in 1982 de *Notulen van de Algemene kerkelijke vergaderingen van de Gereformeerde Kerk onder het Kruis (1844-1869)* waren verschenen, besproken in DNK 13, sept. 1982, p. 36-37, door P.L. Schram, nu, in het eerst-geprogrammeerde herdenkingsjaar, de *Handelingen* van de andere, de belangrijkste uit de Afscheiding voortgekomen kerk in reprint uitgebracht. Daarbij heeft Den Hertog B.V. een krachttoer verricht: het ene deel waarin alles is samengebracht is ondanks de omvang hanteerbaar gebleven, en bovendien door de doorlopende paginering - die dus op de meeste blz. tot dubbele nummering leidt - redelijk overzichtelijk. Wel had naar mijn smaak de inhoudsopgave wat gedetailleerder gekund, maar daar de oude registers direkt te vinden zijn en er een uitvoerig personenregister is opgesteld, kan men het meeste vlot terugvinden. Het ontbreken van een zaken- en een aardrijkskundig register is intussen toch een handicap evenals de afwezigheid van iedere verklarende noot: het gevolgde procedé laat opname daarvan niet toe. Hier staat tegenover dat men zich voor een zeer billijke prijs een hele serie bronnen in facsimile kan aanschaffen, zodat men nu de ruim voorhanden publikaties over de lotgevallen der afgescheidenen in de eigen studeerkamer kan toetsen.

Door de Christelijk Afgescheidene Kerk, die met het weglaten van het predi-